

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia instituut

Kristi Klaamann

**Teismeliste vabameenutuse peamised teemad ja
emotsioonid koroonaaajast**

Uurimistöö

Juhendajad: Pirko Tõugu PhD

Tiia Tulviste PhD

Läbiv pealkiri: Teismeliste mälestused koroonaaajast

Tartu 2023

Teismeliste vabameenutuse peamised teemad ja emotsioonid koroonaaajast**Kokkuvõte**

Antud uurimus keskendus teismeliste koroonapandeemia mälestuste uurimisele. Uuringus osales 57 last (27 tüdrukut, 30 poissi), vanuses 11-16 eluaastat kahest Ida-Virumaa koolist. Andmete kogumiseks kasutati intervjuusid, mis viidi ühesuguse skripti alusel läbi kas koolis või Google Meet vahendusel või MS Teamsi vahendusel. Intervjuude analüüsi tulemusel selgus, et vabameenutustes meenutati kõige rohkem kooliga seotud muudatusi. Leiti, et seos vanuse või soo ja meenutuste teemade arvu vahel puudub. Kinnitust sai see, et teismeliste mälestused koroonaaajast on pigem negatiivsed ning tüdrukute mälestused on seotud rohkem negatiivsete emotsioonidega kui poiste mälestused.

Märksõnad: teismeliste koroonaaaja mälestused, vabameenutus, kooli muutused (distantstõpe), ühiskondlikud muutused, perekondlikud muutused, vabaaja muutused, sotsiaalsed kontaktid, positiivsed ja negatiivsed mälestused

The main themes and emotions of teenagers' free reminiscence about the corona era

Abstract

This study focused on teenagers' memories of the corona pandemic. 57 children (27 girls, 30 boys), aged 11-16, from two schools in Ida-Virumaa participated in the research. Interviews were used to collect data, which were conducted based on the same script either at school or via Google Meet or MS Teams. As a result of the analysis of the interviews, it was revealed that in the free recall, changes related to school were remembered the most. It was found that there was no relationship between age or gender and the number of topics recalled. It was confirmed that teenagers' memories of the corona era are rather negative, and that girls' memories are related to more negative emotions than boys' memories.

Key words: teenagers' memories of the corona era, free recall, school changes (distance learning), social changes, family changes, leisure changes, social contacts, positive and negative memories

Sissejuhatus

Antud uuringu peaesmärk on välja selgitada, milliseid teemasid teismelised mäletavad koroonaaajast ning millised on mälestustega seonduvad emotsioonid. Esimese alaeesmärgina on oluline välja selgitada, milliseid teemasid teismelised oma vabameenutuses meenutavad ning seda, kas on erinevusi vanusest ja soost tulenevalt. Teise alaeesmärgina uurida, kas teismeliste mälestused koroonaaajast on positiivsed või negatiivsed ning seda, kas mälestustega seotud emotsioonid erinevad soo lõikes. Eesmärgist tulenevalt on käesolevas uurimistöös kaks olulist taustakäsitlust, millele töös keskendutakse. Esiteks, laste elu koroonaviiruse perioodil. Teiseks, teismeliste autobiograafilised mälestused, nende teke ja sellega seotud emotsioonid.

William James (1890/1998) on öelnud, et me ei ole alati oma mälestuste vigadest teadlikud, samas oleme teadlikud sellest, et mälu pole täiuslik. Paljud probleemid tekivad minevikusündmuse mäletamise ebajärjekindluse tõttu ja peaaegu kõigil on ühel või teisel ajal olnud raskusi asju meeles pidada. Näiteks seda, millal nad viimati konkreetses kohas viibisid või miks ruumis viibiv inimene neile tuttav tundub. Siiski jagavad paljud meist kogemust, et meie elus on hetki, mis on kustumatult säilinud, omades tähtsat või olulist infot meie jaoks. Oma uurimustes on William James (1890/1998) leidnud, et vahel sündmused on nii emotsionaalsed, et jätavad ajukudedesse jälje, jäädvustades intuitsiooni, ning kuigi mälu ei ole alati täiuslik, suudab mälu mõnikord ajahetke täpselt säilitada.

Samuti on William James kirjeldanud (1890/1998), et hirmu tunnetamine aitab asju paremini mällu salvestada, sealjuures seda protsessi nimetatakse konsolideerumiseks, mis tagab pigem mälupildi mällu salvestumise, samas ei pruugi tagada salvestumise täpsust. Osadest sündmustest jäävad püsivad jäljed mällu, samas võime unustada teisi sündmusi vaid hetk pärast nende toimumist. Isegi kui me säilitame mälestusi minevikusündmustest, ei ole need nende esialgsete kogemuste täpsed reprodutseerimised. Me mäletame mõnda sündmuse osa, kuid unustame teised ning sündmuse üksikasjad, mida me sageli meenutame, on kujundatud meie esitluse hetke mõtteeiisist ning vormitud mõtetest ja kogemustest, mis on tekkinud algse sündmuse ja mäletamise hetke vahel.

Laste elu koroonaviiruse perioodil

Maailma Terviseorganisatsioon kuulutas rahvusvahelise rahvatervise eriolukorra välja 30. jaanuaril 2020 ja ülemaailmse pandeemia 11. märtsil 2020. Eestis kuulutati eriolukord välja 12. märtsil 2020. Terviseameti (www.kriis.ee) andmetel levis Eestis viiruspuhang kiiresti Saaremaal ning seejärel laienes Harjumaale ja Ida-Virumaale. Teine puhang algas 2020. aasta oktoobri lõpus ja saavutas Eestis haripunkti 17. märtsil 2021. Kõige suuremad nakatumiste arvud olid Harju maakonnas, samas elanike suhtarvult sai kõige rohkem kannatada Ida-Virumaa, mis möödus oktoobri algul nakatunute kumulatiivse arvu osas ja novembri lõpul ka nakatumise suhtarvult teistest piirkondadest. 2021. aasta detsembris hakkas levima uus omikrontüvi, mis tõstis jaanuaris nakatumisnäitajad uute rekorditeni. Maailma Terviseorganisatsioon kuulutas rahvusvahelise rahvatervise eriolukorra lõppenuks 05.05.2023 (www.kriis.ee).

Maailmas on uuritud koroonaperioodi mõju elanikkonna tervisele, näiteks haistmis- ja maitsmismeelte kadumisele ning sellest taastumise võimalustele (Tan et al., 2022). On uuritud, kuidas koroonaperiood mõjutas inimeste vaimset tervist (Figueiredo et al., 2021); samuti on uuritud erinevaid koroonaperioodi laineid ja nende mõju inimeste elustiili muutustele (Yun et al., 2021). Ameerikas uuriti kvalitatiiivse uuringuga pandeemiakogemuse neljateistkümmet valdkonda, kus pandeemia mõjutas igapäevaelu (tervis, haridus, sõprussuhted, rutiin jne) (Scott et al., 2021). Samuti on läbi viidud lastepsühhiaatria, psühholoogia ja rahvatervise uuringud (Yun et al. 2021), mis on näidanud, et pandeemia suurendas laste haavatavust ja seadis ohtu nende vaimse tervise, mille tulemuseks on õpilastel subjektiivse heaolu langus ning häired koolis ja ühiskonnaelus. Samuti tuvastati lastel ärevuse ja depressiivsete sümptomite kõrge tase, mis on seotud vanemate stressi tajumisega peredes, mis omakorda mõjutasid laste võimet pandeemiaga toime tulla (Figueiredo et al., 2021; Yun et al., 2021). Hispaanias viisid psühholoogid läbi uuringu (Idoiaga et al., 2020), kus uuriti laste sotsiaalseid ja emotsionaalseid arusaamu pandeemiast tulenevalt ja leiti, et lapsed tulid toime kriisiolukorraga väga erinevalt ning sellega kaasnesid enamasti negatiivsed emotsioonid. Eestis viidi läbi uuring, kus uuriti laste hakkamasaamist distantsõppega, toodi välja nii negatiivseid (mahajäämus, õppetöö raskus, halvenenud vaimne tervis jne) kui positiivseid (perega koosveedetud aeg, võimalus kauem magada, kergemad õppeülesanded jne) õppetunde pandeemiaaegses koolikorralduses ning sellega

seonduvaid toimetulekuraskusi (mahajäämus, pettumus koolis, õppetöök vajalike tehniliste vahendite puudus jne) koolis ja peredes (tülid, arusaamatused, eraldatus jne) (Kutsar & Kurvet-Käosaar, 2021; Lauristin et al., 2020). Lauristin et al. (2020) leidsid, et õpilased, keda uuriti distantsõppega seoses jagunesid peaaegu võrdselt kolmeks grupiks, üks grupp väitis, et distantsõppega oli keeruline toime tulla, neil olid toimetulekuraskused; teine grupp, et see sobis neile, nad olid sellega rahul ja kolmas grupp väitis, et neile distantsõppe mõju puudus. Kanada, Eesti ja Šveitsi noorte heaolu uuringus (Stoecklin et al., 2021) uuriti 5-17-aastaste laste vabaaja, koolielu, pereelu ja sõpradega suhtluse muutusi pandeemia ajal ning toodi välja, et proovile pandi pandeemia ajal laste üldine suhteheaolu ning palju mõjutasid lapsi erinevad koolielu muudatused (distantsõpe).

Kutsar ja Kurvet-Käosaar (2021) uurisid laste toimetulekut mõlema koroonalaine ajal ning uuringust selgus, et lapsed nägid pandeemias nii head kui halba. Pandeemia algus oli positiivsemate emotsioonidega seotud, aga mida pikemaks pandeemiaperiood venis, seda keerulisemaks muutus olukord laste jaoks, sest vähenes turvatunne, tekkis tõrjutuse tunne, suurenesid vaimsed probleemid ja koolitöö vorm muutus ning tekkis mahajäämus õppetöös. Kutsar ja Kurvet-Käosaar (2021) ning Lauristin et al. (2020) kirjeldasid, et esimene pandeemiaperiood oli kindlasti keerulisem oma uudsuse ja informuuri ebastabiilsuse tõttu, teise perioodi ajal teati pandeemiast rohkem, osati juba luua rutiin ja ajakava, mis aitas luua tegevuste struktuuri ja kindlustunnet. Lastele pakuti võimalusi õpetajate, tugispetsialistide, klassikaaslaste ja sõpradega ühenduse loomiseks, isegi kui see toimus enamasti virtuaalsete vahendite kaudu, tagas see võimaluse suhelda teistega. Lisaks said täiskasvanud teismelisi toetada, rääkides nendega nende tunnetest ja muredest ning aidates neil mõista, mis maailmas toimub.

Kokkuvõttes võib öelda, et koroonapandeemia ajal pidid inimesed kohanema uue eluviisiga. Paljude laste jaoks tähendas koroonapandeemia rohkem kodus veedetud aega, vähem võimalusi sõprade ja leibkonnaväliste pereliikmetega kohtumiseks. See tõi kaasa nende elustiili muutusi, eraldatust, hirmu, pettumust, stressi, pingeid ning ebakindlust. Samuti distantsõppega kohanemise ning sellega seotud väljakutsed olid katsumuseks, mis osadele kooliõpilastele väga sobisid eraldatuse ja turvalisuse tõttu, aga teised ei tulnud muutunud olukorraga toime, eraldusid, pettusid, ei tulnud toime aja- ja tegevuste planeerimisega, õppetöö muutus keerulisemaks või jäi üldse teismelise

vastutuseks, vaimne tervis kahjustus (Lauristin et al., 2020; Kutsar & Kurvet-Käosaar, 2021). Kutsar ja Kurvet-Käosaar (2021) tõid oma töös välja selle, et kohaneda tuli maskikandmise ja vaksineerimise kohustustega, mis tekitasid paljudes hirmu, viha, pettumust ning protesti. Samuti uudised, mis jõudsid teismelisteni olid sageli ehmatavad ning stressi tekitavad (Lauristin et al., 2020). Kõike seda arvestades võime väita, et pandeemia jättis tõenäoliselt laste mälestustesse püsiva mälujälje.

Teismeliste autobiograafilised mälestused, nende teke ja emotsioonid

Nii laps või täiskasvanu, kes vastab palvele „Räägi mulle ...” tegeleb keerulise sotsiaalse ja kognitiivse mõtlemisega, mis tugineb paljudele erinevatele aspektidele. Kui lapsed saavad 8-aastaseks, siis aju võime kogemusi talletada suureneb (Lamb et al., 2009; Bauer et al., 2007). Suhtluskeskkond kujundab kogetut ning autobiograafilist mälu (Cleveland & Reese, 2005), nii et lapsed, kelle õpetajad ja vanemad räägivad nendega rohkem oma kogemustest, meenutavad seejärel üksikasjalikumalt (rikkalikumalt, detailsemalt) oma mälestusi. On uuritud ka kognitiivse arengu ja eneseväljendusoskuse seost vabameenutuse vahel. On leitud (Kask et al., 2019), et erinevate küsimuse tüüpide kasutamine arendab mälu, võimaldab asju paremini ja täpsemalt meenutada ning sellel on seos vanusega, seetõttu vanemad lapsed esitavad mitmekülgsemaid ja põhjalikumaid meenutusi kui nooremad lapsed. Varasemad uuringud on välja toonud, et kõige parema tulemuse meenutamisel annabki vabameenutus (laps räägib oma sõnadega) ja toetavad avatud küsimused (mis, kus, kes, millal) (Kask & Bull, 2009). Samas laste vastused võivad olla mõjutatud ka küsimuste liigist. Näiteks on leitud, et vabameenutus võib anda edasi täpset informatsiooni, kuid siiski väga vähest ajalist infot. Selleks, et saada teada spetsiifilist informatsiooni sündmuse toimumise aja kohta, on vaja ka täpsemalt küsida, näiteks kasutades otseseid küsimusi (Friedman & Lyon, 2005). Tugev on seos töömälu võime ja kognitiivse arengu vahel meenutamaks sündmusi täpsemalt (Gathercole, et al., 2004). See samuti viitab sellele, et vanemad õpilased mäletavad rohkem erinevaid aspekte sündmustest kui nooremad.

Eeldatakse, et emotsioonid suurendavad kõiki meenutamise tegureid. Emotsioonid on olulised, nad mõjutavad sündmuse meeldejäävaid üksikasju (Pasupathi & Wainryb,

2010). Uuringud sellest, kuidas inimese reaktsioon sündmuse tulemusele võib mõjutada mälu, on jõudnud järeldusele, et positiivseid emotsioone võib seostada tugevama katkestusega mälu usalduse ja mälu erksuse vahel ning suurema kalduvusega mäluvigade tekkeks kui negatiivseid emotsioone (Levine & Bluck, 2004). Levine ja Bluck (2004) on rõhutanud, et kuna negatiivsed emotsioonid parandavad teatud detailide mälu, peaksid osalejad tõenäolisemalt mäletama emotsionaalse sündmuse mõningaid detaile paremini kui neutraalse sündmuse esitlust. See võib panna osalejad uskuma, et nad suudavad meeles pidada emotsionaalse sündmusega seotud üksikasju paremini ja täpsemalt, kuigi see on tõenäoliselt vigane oletus (Bargh et al., 1992).

Uuringud on näidanud, et traumaatilised sündmused võivad laste mälestusi sügavalt mõjutada (Anderson et al., 1944). Need sündmused võivad häirida normaalseid mälu moodustamise ja taastamise protsesse, põhjustades mitmesuguseid mäluhäireid. Näiteks lastel, kes on kogunud traumeerivat sündmust, võib olla raskusi uute mälestuste loomisega või neil võib olla raskusi mälestuste leidmisega enne sündmust (Levine & Bluck, 2004). Saksamaa läbi viidud uuringus leiti, et tugevatel positiivsetel ning negatiivsetel emotsioonidel on mõju mälestuste esitamisele (Bohn & Berntsen, 2007). Samuti võivad pandeemiaga kaasnev hirm ja ebakindlus mõjutada laste mälestusi. Seetõttu lapsed võivad mäletada pandeemiat kui stressirohket ja ärevat aega, kuna nad muretsesid viiruse mõju pärast endale, oma lähedastele ja ümbritsevatele maailmale. Dawsoni ja Bryanti sõnul (2016) on lapsepõlve traumade mõju vähe uuritud, samuti on uuritud vähe seda, kuidas kultuurikontekst ja sugu mõjutavad laste mälu traumaatiliste sündmuste puhul.

Pasubathi ja Wairyb (2010) on leidnud, et on soolisi erinevusi mälestustes, mis on seotud info läbitöötamise ja emotsioonidega. Nad märkisid, et tüdrukute meenutused on põhjalikumad juba varasemas ja keskmises lapseas ning erinevused muutuvad vanuse suurenedes järjest suuremaks. Samuti on Bauer et al., (2007) oma minevikumälestuste uurimuses välja toonud, et 7-10 aastased tüdrukud esitasid täiuslikumad meenutused mineviku mälestustest kui poisid. Oma uuringus Pasupathi ja Wainrib (2010) leidsid, et nooremad lapsed meenutavad asju pigem faktipõhiselt, vanemad lapsed, eriti tüdrukud aga lisavad mälestustesse rohkem emotsioone.

Käesolev uurimus on aktuaalne, sest esimesest koroonaperioodist on möödas juba mitu aastat ja on oluline uurida, mida sellest perioodist mäletatakse ning millega need mälestused on seotud. Leidsin, et antud uurimistemat on osaliselt varem uuritud ning paljus sarnane teema on püstitatud rahvusvahelises uurimuses (Stoecklin et al., 2021), kus uuriti ka laste toimetulekut ning uuriti vaba aja, koolielu, sõpradega suhtluse ja pereelu muutusi ning sellega toimetulekut koroonaperioodil. Samuti on uuritud laste koroonapäevikuid ja nende toimetulekut koroonaperioodil (Kutsar & Kurvet-Käosaar, 2021). Ma ei leidnud, et oleks avaldatud uuringuid koroonapandeemiaga seotud autobiograafilistest mälestustest (sealhulgas vabameenutusi); seega võib öelda, et mina ei leidnud samaväärset uuringut, millega oleks olnud võimalik antud uuringut võrrelda, samas minu uurimistöö on osa suuremast ja mahukamast rahvusvahelisest uurimistööst, mis uurib sama teemat laiemalt.

Antud uuring on oluline mõistmaks, mida teismelised mäletavad paari aasta möödudes koroonaperioodist. On oluline teada, milliseid teemasid meenutatakse (hooldekodusse eraldatud pereliige, keda ei saanud külastada, lähedase surm koroonasse, pereliikme töökaotus, koolide sulgemine, distantsõpe jne) ning kas sellega seonduvad enamasti negatiivsed emotsioonid.

Antud uuringu tarvis läbiviidud intervjuud võimaldavad uuritavate arvust tulenevalt välja selgitada: kas kuidagi erinevad laste mälestused vanuse ja soo lõikes, milliseid teemasid meenutatakse vabameenutuses ning kas intervjuudest ilmneb see, et mälestused tuginevad pigem negatiivsetele kui positiivsetele emotsioonidele.

Töös on püstitatud järgmised hüpoteesid:

1. hüpotees: teismelised meenutavad enim koroonajaaga koolielu teemasid;
2. hüpotees: tüdrukud nimetavad vabameenutusel rohkem erinevaid teemasid kui poisid;
3. hüpotees: vanemad teismelised nimetavad oma mälestustes rohkem teemasid kui nooremad teismelised;
4. hüpotees: teismelised mainivad oma koroonaja mälestustes pigem negatiivseid emotsioone kui positiivseid;
5. hüpotees: tüdrukute mälestused on seotud rohkem negatiivsete emotsioonidega kui poiste mälestused.

Meetod

Valim

Valimisse kuulus 57 teismelist last vanuses 11-16 eluaastat ($M=13,56$, $SD=1,34$). Neist 30 poissi (52,63%) ja 27 tüdrukut (47,37%). Vanuse läbilõikes osales uuringus 1 laps vanuses 11 aastat (1,75%), 15 last vanuses 12 aastat (26,32%), 13 last vanuses 13 aastat (22,80%), 11 last vanuses 14 aastat (19,30%), 15 last vanuses 15 aastat (26,32%) ja 2 last vanuses 16 aastat (3,51%). Valim oli mugavusvalim, sest moodustus nende koolide õpilastest, kelle õpetaja autor on, vabatahtlikkuse alusel. Kokku 16 õpilast (28,07%) ehk igast põhi vanusegrupist (12-15 aastat) 4 õpilast oli Illuka Koolist ja 41 (71,93%) õpilast Jõhvi Põhikoolist, kellest lisaks põhivanusegrupile oli üks 11-aastane ja kaks olid 16-aastased õpilased.

Koolidelt ja lastevanematelt taotleti kirjalikud nõusolekud laste koroonaaaja mälestuste uurimiseks. Kasutati salvestatud intervjuusid, mis ka kõik transkribeeriti autori poolt. Lisaks täitsid teismelised 13 küsimusega küsimustiku laste käitumise ja meeleolu kohta, aga seda osa antud töös ei käsitleta. Täisintervjuusid, transkribeeritud materjali ja küsimustikke kasutatakse teises rahvusvahelise uuringus uurimaks laste koroonaaaja mälestusi.

Antud uurimistöö on teostatud kvantitatiivse uuringuna, mis põhineb intervjuudel. Töös kontrollitakse hüpoteese statistiliste testidega, arutelus täiendatakse saadud tulemusi kvalitatiivsete näidetega. Intervjuude küsimustiku/skripti loomes autor ei osalenud.

Protseduur ja andmekogumine, analüüsimine

Intervjuud koguti 2023. aastal veebruarist kuni 2023. aasta maini. Esialgu kooskõlastati uurimuse läbiviimine Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komiteega (kooskõlastus 308T ja 308T-2) töö juhendaja poolt, siis saadi suuline kooskõlastus koolidelt autori poolt, seejärel kirjalik nõusolek lastevanematelt ning suuline nõusolek lastelt. Intervjuud viidi läbi ettekirjutatud skripti alusel koolis eraldi ruumis, kus ei olnud rohkem osalisi kui intervjuerija ja intervjueritav, osa intervjuusid viid läbi ka Google Meet vahendusel (Jõhvi Põhikool) või MS Teams keskkonnas (Illuka Kool). Kus intervjuu läbi viiakse, seda otsustas õpilane. Intervjuud salvestati sundimatus keskkonnas mobiiltelefoni häälalvestiga, õpilane andis loa salvestada intervjuu. Ajalist limiiti ei olnud, suulised vestlused olid 10-35 minutit pikad ja kirjalikeks vastusteks kulus 5-15 minutit. Intervjuerija ei mõjutanud intervjueritavaid andma vastuseid ega suunanud intervjueritavaid endale sobivas suunas. Vabameenutuse osa andmeid analüüsiti ning intervjuud transkribeeriti Transkriptor programmi abil autori poolt.

Kodeerimissüsteem

Keskendusin uurimistöös intervjuu esimesele osale, avatud küsimusele, kus küsisin: „Mida Sa mäletad sellest kui koroonapandeemia algas?“

Kodeerisin vastuste teemad: kui laps mainis antud teemat sa väärtuseks „1“ või kui ei maininud teemat sai väärtuseks „0“. Kodeerimiskategooriad on esitatud tabelis 1.

Tabel 1*Kodeerimine teemade lõikes*

TEEMAD	KODEERING
Muutused ühiskonnas	1 – õpilane mainib muutusi, mis puudutasid kogu ühiskonda või haiguse tagajärgi, mis üldiselt teada olid: karantiin, maski kandmine, vahemaa 2 meetrit, 2 inimest korruga, surmajuhtumid, piiride sulgemine, kui õpilane mainis, et aeg muutus hullemaks, keerulisemaks, ohtlikumaks, oli palju teadmatust, segadust vms 0 – ei maini vabameenutuses selliseid teemasid
Muutused koolis	1 – mainib distantsõpet, koolide sulgemist või arvutis õpet, õppevaba perioodi koolis, hübriidõpet, põimõpet, õppimise tegevuste muutust, õpetajate suhtumise muutust ning nende oskamatust pandeemiasituatsioonis toime tulla, pandeemiast tingitud segadusi koolis, õpiraskusi vms 0 – ei maini vabameenutuses selliseid teemasid
Muutused peres	1 – mainib muudatusi pereelus, toidu varumist, pereliikmete haigestumist (vanaema/vanaisa elas sel perioodil nendega), emaga/isaga koosveedetud kvaliteetaega, kõik olid kodus, mida enne ei olnud, kaugemal õppiv/elav õde/vend elasid nüüd kodus vms 0 – ei maini vabameenutuses selliseid teemasid
Muutused vabaaja veetmises	1 – mainib muudatusi vaba aja veetmisel, õues ei saanud käia, kino, huviringid/noortekeskus oli suletud, ei saanud tegeleda oma huvialaga, ei tohtinud minna õue mängima/jalutama vms 0 – ei maini vabameenutuses selliseid teemasid
Muudatused sõpradega suhtlemises	1 – mainib muudatusi sõpradega koosveedetud ajas, sõprade vahelist internetisuhtluse olulisust, üksi jäämist vms 0 – ei maini vabameenutuses selliseid teemasid
Positiivne emotsioon või hinnang koroonaaajale	1 – mainib vabameenutuses midagi meeldivat selle aja kohta: meil emaga oli lõbus, mulle see olukord meeldis, oli põnev, oli lõbus, oli huvitav, olin õnnelik, oli lihtne õppida vms 0 – ei maini vabameenutuses selliseid teemasid
Negatiivne emotsioon või hinnang koroonaaajale	mainib midagi negatiivset selle perioodi kohta: raske oli, ei meeldinud muutused, oli hirmus, kartis, nuttis pidevalt, oli igav, oli ebaameeldiv, oli raske, oli hirm, situatsioon läks aina hullemaks 0 – ei maini vabameenutuses selliseid teemasid

Kodeerimissüsteemi usaldusväarsuse väljaselgitamiseks kodeeriti 5 intervjuud (8,77%) kahe inimese poolt (autor ja juhendaja). Seejärel arvutati kokkulangevus.

Kokkulangevus kahe hindaja tulemuste vahel oli järgmine: 94,29%. Probleemsed kohad arutati läbi ning edasi tegeles kodeerimisega ainult uurimistöö autor.

Tulemused

Andmete analüüsimiseks kasutati statistikaprogrammi JASP versiooni 0.16.4. Teemade nimetamist soo põhiselt kontrolliti protsentide jaotuse ning dispersioonianalüüsi ANOVA abil, teemade jaotust vanuse põhiselt keskmise arvutamise ja Pearsoni korrelatsioonikordaja abil. Mälestuste positiivse ja negatiivse emotsionaalse jaotuse statistikat soo (poisid, tüdrukud) lõikes kontrolliti protsentide jaotuse ja χ^2 (hii-ruut) testi abil.

Tabel 2

Teemade arvuline valik

Teema	Poisid, $N=30$	Tüdrukud, $N=27$	Kokku, $N=57$
Muutused ühiskonnas	16 (53,33%)	12 (44,44%)	28 (49,12%)
Muutused koolis	19 (63,33%)	20 (74,07%)	39 (68,42%)
Muutused peres	9 (30,00%)	14 (51,85%)	23 (40,35%)
Muutused vabaaja veetmises	4 (13,33%)	2 (7,40%)	6 (10,53%)
Muudatused sõpradega suhtlemises	4 (13,33%)	7 (25,93%)	11 (19,30%)

Tabelist 2 selgub, et poisid nimetasid vabameenutuse osas enim ühiskondlikke 16 (53,33%) ja koolielu 19 (63,33%) muutusi, tüdrukud aga koolielu 20 (74,07%) ja pereelu muutusi 14 (51,85%), kokku nimetati ülekaalukalt koolielu 39 (68,42%) muutusi. Seega sai kinnitust hüpotees, et enim nimetavad lapsed koroonaaaja vabameenutuse teemana koolielu muutusi.

Arvutati välja keskmine teemade arv: poisid meenusid keskmiselt 1,73 teemat ($M=1,73$) ja tüdrukud 2,03 teemat ($M=2,03$). Keskmiselt meenutati aga 1,87 teemat ($M=1,87$).

Dispersioonianalüüsist ANOVA selgus, et esitatud muutujate (nimetatud teemade arv ja sugu) vahel ei ole statistiliselt olulist erinevust $F(1)=1,018$, $p=.317$, $\eta^2=0,018$.

Võrreldes eraldi poisse ja tüdrukuid tundub, et poiste puhul ($N=30$, $M=1.733$, $SD=1.048$) on keskmiselt esitatud natuke vähem teemasid kui tüdrukute puhul ($N=27$,

$M=2.037$, $SD=1.224$), tüdrukute vastuste hajuvus on ka natuke suurem, samas statistiliselt olulist erinevust ei ole. Seega hüpotees, et tüdrukud nimetavad vabameenutusel rohkem erinevaid teemasid kui poisid ei leidnud kinnitust.

Tabel 3

Mainitud teemade keskmine vanusegruppide kaupa

Vanusegrupp	Õpilaste arv	Mainitud teemade keskmine arv
11-aastased	1	1
12-aastased	15	1,86
13-aastased	13	1,76
14-aastased	11	1,81
15-aastased	15	2,07
16-aastased	2	1
Kokku 11-16-aastased	57	1,87

Tabelist 3 selgub, et 11-aastased esitasid vabameenutuses 1 teema ($M=1$) samuti 16-aastased, samas 14-aastased esitasid keskmiselt 1,81 teemat ($M=1,81$), 15-aastased esitasid keskmiselt 2,07 teemat 5-st ($M=2,07$), kuid kõikide osalejate keskmine oli 1,87 teemat 5-st ($M=1,87$). Keskmiselt natuke rohkem esitasid teemasid 15-aastased. Kokkuvõtvalt võib öelda, et vanusegruppi erinevusi praktiliselt ei esinenud.

Pearsoni korrelatsioonianalüüsi kasutades selgus, et esitatud muutujate (teemade arv ja vanus) vahel ei ole statistilist seost $r(55) = ,09$, $p = ,490$. Seega hüpotees, et vanemad teismelised nimetavad oma mälestustes rohkem teemasid kui nooremad teismelised ei leidnud kinnitust.

Tabel 4*Emotsiooni mainimine*

Osalejad	Positiivne emotsioon	Negatiivne emotsioon	Mainis mõlemat emotsiooni	Ei maininud emotsiooni
Poisid N=30	8 (26,67%)	12 (40,00%)	3 (10,00%)	13 (43,33%)
Tüdrukud N=27	5 (18,51%)	23 (85,19%)	5 (18,51%)	4 (14,81%)
Kokku N=57	13 (22,80%)	35 (61,40%)	8 (14,03%)	17 (29,82%)

Tabelist 4 on näha, et enamus teismelisi (40 ehk 70,18%) vabameenutuse osas mainis emotsiooni, neist 8 teismelist (14,03%) mainis nii positiivset kui negatiivset emotsiooni, samas oli 17 teismelist (29,82%), kes emotsiooni ei maininud. Seega võib järeldada, et hüpotees, et teismelised mainivad oma koroonaaaja mälestustes pigem negatiivseid emotsioone kui positiivseid leidis kinnitust.

Soo ja positiivse emotsiooni vahelise seose uurimiseks viidi läbi χ^2 (hii-ruut) test. Nende muutujate vaheline seos ei ole oluline $\chi^2(1, N=57)=,54, p = ,464$.

Soo ja negatiivse emotsiooni vahelise seose uurimiseks viidi läbi χ^2 (hii-ruut) test.

Nende muutujate vaheline seos on oluline $\chi^2(1, N=57)=12,24, p < .001$.

Samuti leidis kinnituse hüpotees, et tüdrukud nimetasid negatiivset emotsiooni sagedamini kui poisid.

Arutelu

Vabameenutused

Peamiseks uurimisküsimuseks on töös see, et mis on teemad, millele teismelised oma koroonamälestustes keskenduvad.

Enim (39 õpilast/68,42%) keskenduti muudatustele koolis (koolide sulgemisele, distantsõppele, õppetöö raskusele, õpetajate oskamatusel abistada, lünkadele teadmistes). Siin võib põhjusi olla mitu. Mina, kui intervjuerija, olen nende laste õpetaja (pandeemia ajal ei olnud), enamus vestlusi toimus klassiruumis, mis kindlasti aitas luua meenutusi või koolis kasutatava digikeskkonna vahel, mis paljude jaoks ongi kujunenud distantsõppe sümboliks ja seoseks. Samuti võis esimene vabameenus olla seotud kooliga seetõttu, et tuginedes kogu intervjuude infole ja näidetele, siis see tekitasid muutused koolis pikema perioodi jooksul ängi ja vastumeelsust, ning pärast paari nädalat enamasti ka häiriv, paljude jaoks jäid teadmistesse lüngad ning ei osatud abi otsida ning märgiti ka õpetajate naiivsust (tundides reaalselt ei osaletud), nõrkust (toimetulek uues olukorras) ja oskamatust (arvutikasutusoskused) muutunud olukorras õpetada. Teisalt oli lapsi, kes intervjuu jooksul ütlesid, et tahaks seda perioodi mälust kustutada, mis tähendab, et nad võisid valida selle perioodi teadliku mitte meenutamise.

Palju (28 last/49,12%) esines veel üldiste ühiskondlike muutuste meenutamist (karantiin, liikumispiirangud, suletud piirid, maskid, surmad, häirivad uudised, mis muutsid maailma, toidu ja WC paberi kogumine, vaktsiinid jne).

Kirjeldataud (23 teismelist/40,35%) oli ka muutust kodus (rohkem aega perega, palju aega veedeti koduseinte vahel, vanemate haigestumine ning enda haigusperiood, sunniti istuma toas/kodus). Muutused kodus olid tihedas seoses muutustega koolis, sest kui kool suleti, siis liikuski õpe koju, samas paljude laste jaoks muutuski kodu suletud ruumiks sel perioodil.

Vaba aja muutusi (6 teismelist/10,53%) kirjeldati vähem (suletud asutused, piiratud võimalused osaleda tegevustes) ja siin võis olla oma põhjus, sest lapsed olid sunnitud olema kodus ning paljudel polnudki vaba aja veetmise võimalust väljaspool kodu ja seetõttu ei osatud neid muutuseid nimetada. Samuti tuginedes intervjuudele tervikuna, tundus, et lapsed ei olnud ka enne väga suured kinos, teatris, SPA-s ja

kaubanduskeskustes käijad. See võib olla piirkondlik eripära (Illukalt tuleks selleks sõita linna ja linnakooli õpilased olid enne seotud paljude ringidega, aga need sulgusid nagu koolgi ja siin ei osatud sageli erisusi esile tuua) või siis vanuseline, kus liigutigi sujuvalt edasi digimaailma (enamasti mängud).

Üllatuslik oli see, et sõpradega koosveedetud aega mainiti vähe (11 last/19,30%). Tuginedes jällegi edasisele infole intervjuudes, oli loogiline, et paljude suhtlus suundus sotsiaalmeediasse ja see tagas ikkagi suhtluse sõpradega, võib eeldada, et isegi intensiivsema suhtluse ning oli neid, kes lausa nautisid üksinda olemist oma huvidega ja nauditi kvaliteetaega kodustega.

Andmeanalüüsist selgus, et kinnitust ei saanud hüpotees, et vanemad õpilased nimetavad vabameenutuse osas rohkem teemasid kui nooremad. Arvan, et vanuseliselt esitatud teemade arvu oleks saanud täpsemalt võrrelda kui vanuserühmad oleks olnud võrdsemad. Varasemates uuringutes (Kask et al., 2019; Gathercole, et al., 2004; Pasupathi & Wainryb, 2010; Bauer et al., 2007) on leitud erinevusi selles, et vanemad õpilased mäletavad asju täpsemalt, mitmekesisemalt ja sisukamalt, seetõttu võis eeldada, et ka käesolevas uuringus leiab hüpotees kinnitust, aga seost ei leitud. Samuti ei saanud kinnitust hüpotees, et tüdrukud nimetavad rohkem teemasid vabameenutuse osas kui poisid. Ka siin on varasemad uuringud (Bauer, et al., 2007; Bohn & Berntsen, 2007; Pasupathi & Wainryb, 2010; Wainryb, Komolova, & Florsheim, 2010) toonud välja selle, et tüdrukute vabameenutuse mälestused on põhjalikumad ja esitatakse rohkem mälestusi, aga ka see seos ei leidnud antud uuringus kinnitust.

Intervjuudest nähtus, et sageli toodi välja osalisi mälestusi, mitte protsessi ennast. Ka varasemad uuringud (Friedman & Lyon, 2005; Cleveland & Reese, 2005) on toonud välja selle, et mäletatakse asju valikuliselt ning esitatu võib olla seoses mälestust saatva emotsiooniga. Näiteks ei mainitud seda, kuidas õppetöö muutus: esialgu polnud tunde, siis oli distantsõpe ja siis hübriidõpe. Hübriidõpet ei mäletanud ükski laps. Oli neid, kes mäletasid liikumispääsüüritust, aga pääsüüritust ennast ei kirjeldatud. Mäletati, et (toidu)poest osteti asju korraka rohkem, aga et kaubakeskused olid kinni, seda ei mäletatud. Üks laps ütles, et see oli juba ammu, et ta ei mäleta eriti midagi (poiss, 13). Samas kolm õpilast: (poiss, 15) ja (poiss, 15) ning (tüdruk, 15) pidasid koroonaaaja algust põnevaks ajaks ja mäletasid paljusid asju väga täpselt, isegi kuupäeva ja asukoha täpsusega.

Intervjuu vabameenutuse osas nimetati enim ühiskondlike muutustena koolide sulgemist, maskikandmise kohustust, liikumispiiranguid, reisimise piiranguid, koolide ja muude asutuste sulgemist. Muutustena koolis mäletati distantsõppe sisseviimist ja tundide ära jäämist ning seda, et alguses oli raske nii õpetajatel kui õpilastel kasutada tehnilisi vahendeid õppetöös. Muutustes pereelus mäletati koosveedetud kvaliteetaega perega, aga ka tüütavaks muutunud kammitsetud pereelu ühes ruumis. Muutustena vaba aja veetmises mäletati poodide sulgemist, ringitöö ümberkorraldust, vähest võimalust liikuda väljas. Muutustes sõpradega suhtlemises meenutati vähest koosveedetud aega, uute suhtlusvõimaluste otsimist. Üks teismeline (tüdruk, 15) kirjeldas viise, kuidas leiti võimalusi suhelda sõpradega kodust väljumata. On tehtud uuringuid, kus mälestuste sisu on paremini edasi antud samas keskkonnas nagu ta oli sel hetkel kui kogeti situatsiooni ennast (Grant et al., 1998). Sellele tuginedes võib arvata, et ehk koolis või arvutiekraani taga oli ka lihtsam kooliga seotud teematikat meenutada.

Vanuse ja vabameenutuste teemade arvu seose osas ei leidnud esitatud hüpotees kinnitust, samas kui oleks uuring tehtud natuke nooremate lastega (9-11) ning natuke vanematega (16-18) ja võrdsemates gruppides, siis oleks see hüpotees tuginedes varasematele uuringutele (Bauer et al., 2007; Gathercole, et al., 2004) leidnud ehk kinnitust.

Emotsioonid

Negatiivset emotsiooni nimetas 35 last (61,40%). Õpilased nimetasid õppetöö muutumist raskemaks (poiss, 15; poiss, 12 jne), lapsed kartsid ja nutsid (poiss, 12; tüdruk 13), tunti hirmu (tüdruk, 15), kardeti, et kõik surevad (tüdruk, 15). Samuti oli üks tüdruk mures oma haigestumise pärast ja temas oli süütunne, ta kartis, mida ümbritsevad arvavad ja mõtlevad (tüdruk, 13) ning üks tüdruk mainis sedagi, et nendega ei suheldud, käidi kaugemalt mööda ja eirati nende pere, kartuses haigestuda (tüdruk, 15). Mõned näited on toodud lisa 1.

Mitmed õpilased tõid välja selle, et sageli muutus arusaam ja emotsioon ajaga, et esialgne uudsus ja põnevus asendus paari nädala möödumisel tüdimuse ja pettumusega. Märgiti, et alguses põnev situatsioon muutus peagi tüütuks kohustuseks (tüdruk, 12; tüdruk, 14; tüdruk, 15). Samuti nimetati seda, et ümber oli palju paanikat ja draamat

(poiss, 12; poiss, 15), vanemad võtsid olukorda liiga dramaatiliselt (poiss, 15), samas märgiti, et lapsi see nii sügavalt ei puudutanud (poiss, 15).

Positiivset emotsiooni nimetas 13 last (22,80%). Nimetati rõõmu koolielu muutuste üle, perega koosveedetud aeg oli rõõmuküllane ja tore (tüdruk, 15), oli aega teha oma asju kodus (tüdruk, 15), tegeleda oma huvidega (poiss, 15). Mõned näited on toodud lisas 1.

Samas ei saa väita, et koroonaaaja mälestused oleks lastel otseselt seotud emotsiooniga, sest näiteks 17 last (29,82%) ei nimetanud vabameenutuse osas emotsioone.

Kensinger (2004; 2009) tõi oma uurimustes välja selle, et emotsioonid tugevdavad mälu ning tema uurimuses leidis kinnitust fakt, et negatiivsed emotsioonid on seotud tugevamalt mälu info säilitamise ning selle meenutamise. Ühes mahukamas uuringus laste ja täiskasvanutega leiti, et negatiivne emotsioon suurendas mälu visuaalset spetsiifilisust ning positiivne emotsioon suurendas esitatud teemade mahtu ja hulka (Kensinger et al., 2007). Saksamaal uuriti inimeste mälu seoses Berliini müüri langemisega ning selgitati välja, et tugevatel positiivsetel ja negatiivsetel emotsioonidel on mõju mälestuste esitamisele, sest negatiivse meenutuse puhul hinnati tagajärge, aga vähem sisu ennast, samas positiivse mälu puhul aga keskenduti identiteedi ja isikliku heaolu paranemisele, vähem tagajärjele endale (Bohn & Berntsen, 2007). Sellele tuginedes võib väita, et negatiivse emotsiooni puhul nimetati teismeliste poolt sageli tagajärge: ei saanud sel perioodil õppetööga hakkama (tekkisid õppetöös lüngad), olin suletud koju (tekkis stress ja väsimus) jne.

Intervjuudes nimetati kõiki kuut põhiemotsiooni: viha (pettumus), hirm (kartus, paanika, ehmatus, ärevus, õudus, närvilisus, mure, šokeeritus), rõõm (lõbusus, imetus), üllatus (põnevus, imetus), kurbus (murelikkus, süütunne, raskus, igavus, üksildus), vastikus (ebameeldivus, ärritus). Enim toodi välja märksõnadena hirmu (17 õpilast/29,82%), õppetöö raskust (18 õpilast/31,57%), igavust (11 õpilast/19,30%), mis on negatiivse emotsiooni kandjad.

Intervjuudest tulenes, et laste emotsioonid olid nii positiivsed kui negatiivsed, vahel ka varieeruvad. Lapsed tõid välja selle, et esialgu näis pandeemia huvitav, andis võimalusi olla koos perega ning koolide sulgemine andis võimaluse olla kodus, nautida oma elu ning veeta rohkem aega pereliikmetega, leida uusi hobisid ja tekitas põnevust poliitika

vastu. Üks laps kirjeldas, kuidas tal tekkis sel perioodil sügav huvi poliitika ja selle kujunemise vastu (poiss, 15), teine kirjeldas, kuidas ta jalutas palju koos ema ja oma kassiga ning see aeg oli talle väga väärtuslik (poiss, 13), kolmas laps kirjeldas lahenduse otsimist suhtluseks, et loodi oma vabatahtlikul tegutsemisel põnev mäng, kus jagati päeva tegevusi ja neid siis arutati hiljem (tüdruk, 15). Mõned näited on toodud lisas 1. Antud uurimustöös hüpotees, et teismelised mainivad oma koroonaaja mälestustes pigem negatiivseid emotsioone kui positiivseid leidis kinnitust.

Erinevused soo lõikes

Teise alaeasmärgina uurisin seda, kas mälestused ja emotsioonid erinevad soo lõikes. Andmeanalüüsist saame järeldada, et tüdrukud mainisid sagedamini kui poisid oma mälestustes negatiivseid emotsioone. Uuringust saime teada, et 17 poissi (56,66 %) mainisid emotsioone ning 23 tüdrukut (85,18%) mainisid emotsioone, keskmiselt mainis emotsioone 40 last (70,18%). Positiivseid emotsioone mainides ei olnud erinevust poiste ja tüdrukute grupis, mõningane erinevus oli negatiivsete emotsioonide mainimisel. Sellest tulenevalt võib öelda, et kinnitust sai hüpotees, et tüdrukute mälestused on seotud rohkem negatiivsete emotsioonidega kui poiste mälestused. See tulemus kinnitab varasemates uuringutes leitud (Bohn & Berntsen, 2007; Pasupathi & Wainryb, 2010).

Kokkuvõte

Probleemkohad ja edasiuurimise võimalused

Täpsemate tulemuste saamiseks vanuseliste erinevuste kohta oleks pidanud kasutama vanusegruppide võrdseid andmeid nagu tööd alustades sai planeeritud. Kuna hetkel kaasati õpilasi vanuses 11-16 eluaastat, siis parema ülevaate annaks erinevamas vanuses laste kasutamine (näiteks 9-18 eluaastat). Mälestusi võis mõjutada see, et olin antud õpilaste õpetaja ja õpilastel võis olla usaldusväärsem ja vabam õhkkond vestlemisel kui see oleks olnud võõra inimesega, samas võis neil olla kartus, et ma tunnen neid ja nende vanemaid ning nad peavad valima, mida räägivad. Ka keskkond ise võis mõjutada vastamist, sest õpilane võis valida, kas ta soovis vastata klassiruumis või koolis kasutatava suhtluskeskkonna vahendusel kodus, samas neid keskkondi kasutati distantsõppe ajal õppetöö korraldamiseks.

Valimi nõrkuseks võib pidada ühe piirkonna lapsi, mille tõttu ei saa teha üle-eestilisi üldistavaid järeldusi, samas oli töö eesmärgiks viia läbi intervjuud, mis võimaldavad anda adekvaatse ja üldistava pildi teismeliste laste mälestuste kohta koroonaaajast, milleks ei ole vaja uurida eri piirkondi, vaid piisaval arvul teismelisi. Samuti võib eeldada, et laste intervjuerimine tavainimese poolt annab erinevaid tulemusi võrreldes nendega, kelle igapäevatöökõs ongi laste küsitlemine, et saada võimalikult palju õiget ja täpset informatsiooni. Seetõttu ei pruukinud sellise meetodi kasutamine anda täpset ülevaadet, kui palju lapsed tegelikult teadsid ja kui palju nad oma informatsioonist intervjuerijale avaldasid.

Dawsoni ja Bryanti sõnul (2016) on lapsepõlve traumaatiliste sündmuste mõju vähe uuritud, samuti on uuritud vähe seda, kuidas kultuurikontekst ja sugu mõjutab laste mälu võimalike traumaatiliste sündmuste puhul. Kuna ma intervjuerisin nii vene kodukeelega (20 õpilast ehk 35,09%), inglise-eesti kodukeelega (1 õpilane ehk 1,75%) eesti kooli õpilasi (kui eesti kodukeelega õpilasi (36 õpilast ehk 63,15%), siis tulevikus oleks võimalik antud andmestikku kasutades uurida ka mälestuste erinevusi kodukeele ja kultuuriruumi põhised (infot saadakse ju erinevatest allikatest, samuti suhtumine vaksineerimisse ja distantsihoidmisesse võivad olla tingituna kultuuriruumist erinevad). Lisaks on uuringus osalenud erivajadustega (5 õpilast ehk 8,77%) õpilased väikeklassidest, seega oleks võimalik ka uurida nende mälestuste erinevusi võrreldes

tavaõpilastega, sest antud juhtumil võib olla madal kognitiivne põhjus emotsiooni mitte nimetamises või väheses tunnuste nimetamises, samas ei tea me täpsed erivajaduse olemust, et seda kinnitada.

Samuti oleks põnev viia sama uuring samade lastega läbi paari aasta pärast ning võrrelda saadud tulemusi. On huvitav teada, kas antud mälestused mõjutavad intervjueeritavaid ka pikemaajalises perspektiivis.

Kindlasti võiks tulevikus veel uurida, kas mälestused on mõjutatud vanemate, sõprade, õpetajate meenutustest või pigem isiklikku laadi ning kas koroonaaajaga seotud mälestused mõjutavad inimesi ka hilisemas elus (näiteks kodu tundub turvaline ja väljaspool seda ebaturvaline või kas muutusid hügieeniharjumused või kas kantakse endas süütunnet olles nakatunud kedagi).

Antud töö väärtus on intervjuudes, mis on salvestatud enne ametlikku pandeemialõpu kuulutamist ning mis sisaldavad mälestusi koroonaaajast. Samuti võib pidada väärtuseks saadud tulemusi, ehkki kõik hüpoteesid ei leidnud kinnitust, siiski saime teada, et lapsed meenutavad koroonaaaja vabameenutustes esimesena kooliga seonduvat ning nende koroonaaaja mälestused on seotud pigem negatiivsete emotsioonidega.

Täna oma juhendajaid Pirko Tõugut ja Tiiu Tulvistet igakülgse abi, julgustamise ja vajalike märkuste ning nõuannete eest, mis aitasid kaasa käesoleva uurimistöo valmimisele. Koostöö juhendajatega oli asjalik, motiveeriv ja hariv. Täna kõiki Illuka Kooli ja Jõhvi Põhikooli õpilasi, kes läbiviidud intervjuudes osalesid.

Kasutatud kirjandus:

- Anderson M. C., Bjork R. A., Bjork E. L. (1994). Remembering can cause forgetting: retrieval dynamics in long-term memory. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 20(5), 1063–1087.
<https://doi.org/10.1037/0278-7393.20.5.1063>
- Bargh, J. A., Chaiken, S., Govender, R., Pratto, F. (1992). The generality of the attitude activation effect. *Journal of Personality and Social Psychology*. 62 (6):893–912.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.62.6.893>
- Bauer, P. J., Burch, M. M., Scholin, S. E., and Güler, O. E. (2007). Using cue words to investigate the distribution of autobiographical memories in childhood. *Psychological Science*, 18, 910 –916. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2007.01999.x>
- Bohn, A., Berntsen, D. (2007). Pleasantness bias in flashbulb memories: positive and negative flashbulb memories of the fall of the Berlin Wall among East and West Germans. *Memory and Cognition*. *PubMed* 35:565–577.
<https://doi.org/10.3758/BF03193295>
- Dawson, K. S., Bryant, R. A. (2016). Children’s Vantage Point of Recalling Traumatic Events. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0162030>
- Figueiredo, S. C., Sandre, P. C., Portugal, L. C. L., Mázala-de-Oliveira, T., Chagas, L. da S., Raony, I., Soares Ferreira. E., Giestal-de-Araujo., E, Araujo dos Santos, A., Bomfim, P. O.-S. (2021). COVID-19 pandemic impact on children and adolescents' mental health: Biological, environmental, and social factors. *Prog. Neuropsychopharmacol Bioogica. Psychiatry* 106:110171.
<https://doi.org/10.1016/j.pnpbp.2020.110171>
- Friedman, W. J., & Lyon, T. D. (2005). Development of temporal-reconstructive abilities. *Child Dev.*, 76 (6), 1202-1216. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2005.00845.x>

- Gathercole, S.E., Pickering, S.J., Ambridge, B., Wearing, H. (2004) The structure of working memory from 4 to 15 years of age. *Dev. Psychol.* 40 (2):177–190.
<https://doi.org/10.1037/0012-1649.40.2.177>
- Idoiaga, N., Berasategi, N., Eiguren, A., Picaza, M. (2020) Exploring Children's Social and Emotional Representations of the COVID-19 Pandemic. *Sec. Health Psychology* 12;11:1952. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01952>
- James, W. (1890/1998) The principles of psychology. In: Wozniak RH, editor. *Thoemmes Press – Classics in Psychology*. London: Thoemmes Continuum.
https://rauterberg.employee.id.tue.nl/lecturenotes/DDM110%20CAS/James-1890%20Principles_of_Psychology_vol_I.pdf (10.12.2022)
- Kask, K., Bull, R. (2009) From person descriptions to interviewing methods: What can be done to improve child witnesses' testimonies? *Trames Journal of the Humanities and Social Sciences* 13(2), 9-108.
<https://doi.org/10.3176/tr.2009.2.01>
- Kask, K., Ventsel, R.-H., and Toomela, A. (2019). The relationship between the development of conceptual thinking and children's responses to different question types. *Nordic Psychology*. 71, 235–248.
<https://doi.org/10.1080/19012276.2019.1586572>
- Kensinger, E. A. (2004) Remembering emotional experiences: The contribution of valence and arousal. *Reviews in the Neurosciences*. 15:241–251.
<https://doi.org/10.1515/REVNEURO.2004.15.4.241>
- Kensinger, E. A. (2009) Remembering te details: effects of emotion. *Emot. Rev.* 1(2):99-113. <https://doi.org/10.1177/175407390810043>
- Kensinger, E. A., Garoff-Eaton, R. J., Schacter, D. L. (2007) Effects of emotion on memory specificity in young and older adults. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*; 62:P208–P215.
<https://doi.org/10.1093/geronb/62.4.P208>

- Kriis.ee (2020) Valitsus kuulutas Eestis välja eriolukorra 1. maini. Välja otsitud aadressil <https://kriis.ee/uudised/valitsus-kuulutas-eestis-valja-eriolukorra-1-maini%20> (10.05.2023)
- Kutsar, D., Kurvet-Käosaar, L. (2021) The Impact of the COVID-19 Pandemic on Families: Young People`s Experiences in Estonia. *Frontiers in Sociology* 25;6:732984. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2021.732984>
- Lamb, M. E.; Hershkowitz, I.; Orbach, Y.; Esplin, P. W. (2009) Tell Me What Happened: Structured Investigative Interviews of Child Victims and Witnesses, John Wiley & Sons Inc.63-81. <https://doi.org/10.1002/9780470773291>
- Lauristin M., Loogma K., Erss M., Vernik-Tuubel E.-M. ja Sarv E.-S. (2020). Õpilaste, õpetajate ja lastevanemate toimetulek koroonakriisi aegses kaugõppes. Eesti Haridusfoorum. Välja otsitud aadressil https://haridusfoorum.ee/images/2020/Distantsppe_uuring_EHF_250720.pdf (30.04.2023)
- Levine, L., Bluck, S. (2004) Painting with broad strokes: Happiness and the malleability of event memory. *Cognition and Emotion*; 18 (4) :559–574. <https://doi.org/10.1080/02699930341000446>
- Pasupathi, M., Wainryb, C. (2010) On telling the whole story: facts and interpretations in autobiographical memory narratives from childhood through midadolescence. *PubMed* 46(3):735-746. <https://doi.org/10.1037/a0018897>
- Scott, S. R., Rivera, K. M., Rushing, E., Manczak, E. M., Rozek, C. S., and Doom, J. R. (2021). “I Hate This”: A Qualitative Analysis of Adolescents' Self-Reported Challenges during the COVID-19 Pandemic. *J. Adolesc. Health* 68(2), 262–269. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2020.11.010>
- Stoecklin D., Gervais C., Kutsar D., Heite C. (2021). Lockdown and Children's Well-Being: Experiences of Children in Switzerland, Canada and Estonia. *Childhood. Vulnerability journal* 3, pages 41–59. <https://doi.org/10.1007/s41255-021-00015-2>

- Tan, B. K. J., Han, R., Zhao J. J., Tan, N. K. W., Quah, E. S. H., Tan, C. J-W., Chan, Y. H. C., Teo, N. W. Y., Charn, T. C., See, A., Xu, S., Chapurin, N., Chandra, R. K., Chowdhury, N., Butowt, R., von Bartheld, C. S., Kumar, B. N., Hopkins, C., Toh, S. T., (2022), Prognosis and persistence of smell and taste dysfunction in patients with covid-19: meta-analysis with parametric cure modelling of recovery curves *BMJ* 378:e069503. <https://doi.org/10.1136/bmj-2021-069503>
- Wainryb, C., Komolova, M., Florsheim, P. (2010) Being hurt and hurting others: Children's narrative accounts and moral judgments of their own interpersonal conflicts. *Monographs of the Society for Research in Child Development* 70(3):1-114. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5834.2005.00350.x>
- Yun, Je-Y., Kim, Ju-W., Myung, S. J., Yoon, H. B., Moon, S. H., Ryu, H., Yim, J. J. (2021) Impact of COVID-19 on lifestyle, personal attitudes, and mental health among Korean medical students: network analysis of associated patterns. *Front. Psychiatry Sec. Public Mental Health* volume 12. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2021.702092>

LISA 1

Vabameenutuste kirjelduste positiivsete ja negatiivsete emotsioonide näited

Emotsioone tekitavatele sõnadele on joon alla tõmmatud ning sugu ja vanus (intervjueerimise ajal) on sulgudes.

Positiivne emotsioon või hinnang koroonaaajale

(poiss, 12) ...ma mäletan seda, et paljudele ei meeldinud distantsõppe tunnid, aga mõnele, nagu minule, meeldisid, kuna vahepeal, keset tundi, oli kergem käia näiteks joomas...

(tüdruk, 14) ... alguses see ei olnud hirmutav minu jaoks, tundus lihtsalt, et huvitav, et me ei pea koolis käima ja et kuidas see arvutis õppimine välja näeb...

(poiss, 15) ... ja, mulle see distantsõpe väga-väga meeldis, ma arvan, et ma mäletan, et ma teingi tunni-kahega kõik hommikul ära ja oligi terve päev vaba. Selles mõttes ma tundsin end noh, peaaegu nagu puhkusel, vaheajal nii see oli, seda konkreetselt mäletan...mul ei olnud sellist tunnet, et olen üksildane või on väga igav kodus või ei tahaks kuhugi, et vastupidi - oli selline suur huvi ja selline nostalgia tuleb...

(tüdruk, 15) ... mina ja veel kaks tüdrukut, me olime sõbrad ja me õppisime ühes koolis, siis ma mäletan, et meil oli väga tore idee. Me tegime selliseid väikseid ülesandeid, igaüks meist pani kiirelt mõtted paberile ja siis me panime need mingisse suurde purki või mingi klaasi sisse ja siis iga päev keegi meist, näiteks mina, võtsin selle paberi ja filmisin tüdrukutele, et mida me peame täna tegema, et mida me kodus saaksime teha ja siis seal olid mingid ülesanded, need olid päris lihtsalt ja me kõik pidime need ära tegema. Muidugi, meil polnud seal mingit sellist kohustust, et sina pead..., me ei sundinud üksteist, kui me ei tahtnud midagi teha, siis ei pidanud, aga no see oli päris lõbus ja mulle väga hästi jäi see meelde...

(poiss, 13) ... mina tavaliselt käisin kogu aeg õues kõndimas emaga. Siis meil oli kass kaasas kogu aeg. Ja meil oli väga lõbus ja me käisime, sõitsime rabades, sõitsime

ratastega. Meil oli küll väga lõbus ja siis pärast see hakkas juba minema selliseks rahulikumaks ...

Negatiivne emotsioon või hinnang koroonaaajale

(poiss, 12) ...aga kuskil kuu aega hiljem, kui see pandeemia oli hakanud, oli ausalt nagu juba hirm peal. Ma nutsin peaaegu iga öö, et ma kartsin seda, et nagu võibolla perega midagi juhtub, võibolla minuga midagi juhtub...

(tüdruk, 15) ...hirm,...tundsin hirmu, arvasin, et me kõik sureme ära ...

(tüdruk, 12) ... ma mäletan, et paljudele inimestele ei meeldinud..., oli raske...

(poiss, 16) ... siis kui see distantsõpe läks pikemaks, siis me juba vahepeal hakkasime muretsema selle haiguse pärast.....

(tüdruk, 13) ... no ma mäletan kõige rohkem seda distantsõpet, kui raske see oli ja seal ei saanud mitte midagi aru...

Käesolevaga kinnitan, et olen korrekselt viidanud oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõistetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Kristi Klaamann